

Domagoj Runje
NEKOLIKO MISLI O SOLA SCRIPTURA PRIGODOM 500.
OBLJETNICE POČETKA REFORMACIJE

*A few thoughts of the Sola scriptura on the occasion of the 500th
anniversary of the beginning of the Reformation*

UDK: 274Luther,M.:27-312.47
27-23:27-312.47

Pregledni znanstveni rad

Review article

Primljeno: 1/2018.

Sažetak

Izlaganje se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu izdvajaju se četiri termina koja se povezuju s interpretacijom poznatog reformacijskoga načela sola scriptura. Različitost tih termina svjedoči o tome kako jedno naizgled jednostavno načelo otvara mnoga pitanja koja se tiču njegova razumijevanja i primjene. U drugom dijelu na temelju dokumenta „Od sukoba do zajedništva” prigodom 500. obljetnice Reformacije predstavljaju se plodovi luteransko-katoličkoga dijaloga koji se tiču Pisma i Predaje. Obje strane u tom dijalogu uviđaju da se načelo sola scriptura ne može uzeti izolirano od ostalih segmenata kršćanske vjere i života.

Ključne riječi: Sola scriptura; Katolička Crkva; Reformacija; Martin Luther; Sveto pismo; Predaja.

UVOD

„Borba Martin Luthera s Bogom odredila je i pokretala čitav njegov život”. Ovo je prva rečenica predgovora dokumenta *Od sukoba do zajedništva* objavljenoga 2013. godine.¹ Riječ

¹ Dokument *Od sukoba do zajedništva* na engleskom i drugim jezicima dostupan je na različitim mrežnim stranicama. Engleski tekst pod naslovom *From Conflict to Communion* preuzeli smo u PDF-u sa stranice <https://www.lutheranworld.org/sites> (pristupljeno 10.08.2017.). Predgovor potpisuju Karlheinz Diez, pomoćni biskup Fulde kao katolički predsjednik povjerenstva i Eero Huovinen, umirovljeni Helsinški biskup, luteranski predsjednik povjerenstva. Dokument još nije preveden na hrvatski, ali postoji prikaz njegovih glavnih teoloških tema: Ivan MACUT, *Od sukoba do zajedništva*. Četiri teološke teme dokumenta Luteransko-katolič-

je o zajedničkom izvještaju *Luteransko-katoličkog povjerenstva za jedinstvo* prigodom obilježavanja 500. obljetnice od početka Reformacije 2017. godine. Ovu rečenidu držimo prikladnom za uvodnu tvrdnju i za ovo naše izlaganje.

Lutherova borba s Bogom bila je i Lutherova borba sa Svetim pismom. Jedan od rezultata te borbe poznato je načelo Reformacije: *sola scriptura*. To se načelo kroz povijest shvaćalo različito i donosilo različite plodove za život Crkve kao Tijela Kristova, a za koje dokument *Od sukoba do zajedništva* naglašava da je, unatoč kršćanskim podjelama, samo *jedno*². Sam Luther rijetko je koristio izraz *sola scriptura*, a taj je izraz u protestantskoj teološkoj terminologiji dosegao svoj vrhunac tek u 19. stoljeću i postao uobičajen pojam kojim se označuje reformacijski stav prema Svetom pismu.

Ovo izlaganje podijelili smo na dva dijela. U prvom dijelu predstaviti ćemo nekoliko različitih pristupa pojmu *sola scriptura*, a u drugom dijelu na temelju dokumenta *Od sukoba do zajedništva* predstaviti ćemo plodove luteransko-katoličkoga dijaloga koji se tiču Pisma i Predaje, jer je odnos Pismo i Predaje temeljni odnos za razumijevanje ove teme.

1. RAZLIČITA SHVAĆANJA NAČELA *SOLA SCRIPTURA*

Povijesni *Sitz im Leben* načela *sola scriptura* nalazi se na području odnosa Pisma, predaje i crkvenog autoriteta. U kontekstu prodaje oprosta, praksi koja je Luthera iritirala kao što bi mnoge vjernike iritirala i danas, Luther postavlja pitanje kako to opravdati Svetim pismom. Ubrzo se isto pitanje proteže i na druge sadržaje crkvenog života kao što su ministerijalno svećeništvo i svećenički celibat, sakramenti, štovanje svetaca, redovnički zavjeti, liturgija u kojoj posebno mjesto ima liturgijska glazba i ikonografija. Pitanje koje je zaoštrio i izoštrio Martin Luther u kontekstu u kojem se ističe načelo *sola scriptura*, jest pitanje

ke komisije o jedinstvu i zajedničkoj komemoraciji reformacije u 2017. godini, u: *Crkva u svijetu*, 52 (2017.), br. 4, str. 612–631.

² Dokument *Od sukoba do zajedništva* kao temelj jedinstva pa i razloga za zajedničko obilježavanje 500. obljetnice reformacije uzima istinu da je Crkva tijelo Kristovo a Kristovo je tijelo jedno čiji udovi postajemo po krštenju (br. 219). Na tu misao u kontekstu kršćanskih podjela možemo samo nadodati da je Kristovo tijelo jedno, čak i kad je izranjeno.

izvora i mjerila crkvenoga nauka. Može li Crkva svoju doktrinu graditi na temeljima predaje koja uključuje filozofsko-teološki doprinos teologa i naučitelja, vjerničko iskustvo i autoritet crkvene vlasti ili je samo i jedino Pismo izvor i mjerilo ispravnosti onoga što Crkva vjeruje i naučava?³

Kao vjernik kršćanin, a uz to je bio katolički svećenik i redovnik, Martin Luther čitao je Sveto pismo iz svoje životne situacije i u njemu tražio odgovore na osobna životna pitanja. Važan hermeneutički ključ za njegovo razumijevanje Pisma bilo je njegovo osobno životno iskustvo. S druge strane razumijevanje Pisma oblikovalo je i Lutherov život. Što se pak tiče općeg stava prema Svetom pismu u njegovo doba, potrebno se prisjetiti da je Luther živio u vrijeme pretkritičke biblijske egzegeze kada pitanja poput autorstva biblijskih knjiga i procesa njihova nastanka još nisu bila u prvom planu biblijskih studija. Mnoge metodološke i druge sumnje o istini i nadahnuću Svetoga pisma još nisu postale tipičnim predmetom znanstvenih rasprava. Sveto pismo uzimalo se prije svega kao duhovna hrana i izvor vjerskoga nauka i morala.

Ipak, Luther se prema Pismu nije odnosio potpuno nekritički. U tumačenju je zastupao prioritet literarnoga (doslovnoga) smisla, a do njega se može doći samo ozbiljnim studijem biblijskih jezika, povijesti, arheologije i drugih biblijskih pomoćnih znanosti. Nisu mu bila draga beskrajno maštovita alegorijska biblijska tumačenja crkvenih otaca i srednjovjekovnih teologa, premda ni on sam u kristološkom tumačenju Staroga zavjeta nije mogao u potpunosti izbjeći alegoriju. Poznata je njegova alegorija-usporedba Noine korablje s Crkvom u tumačenju Post 6,15, a što on naziva ne baš dubokom, ali bezazlenom alegorijom.

U svakom slučaju Martin Luther našao je u Svetom pismu siguran oslonac i za osobni život i za život Crkve. Pa ipak, načelo *sola scriptura*, naizgled jasno u smislu da je Pismo jedini mjerodavni izvor kršćanskoga nauka, stalno se moralo povezivati s dodatnim pojmovima kojima se nastojalo objasniti što *sola scriptura* jest ili što *sola scriptura* nije. Ono što je Luther pojmom *sola scriptura* zastupao u svoje vrijeme nije isto što i upotreba istoga pojma u kasnijim različitim povijesnim i teološkim kontekstima. Ovdje smo izdvojili četiri takva pojma. Prvi i četvrti pojam pomažu

³ U Lutherovo vrijeme još nisu bile službeno proglašene dogme o nezabludivosti pape te o Bezgrešnom začeću i Uznesenju Blažene Djevice Marije a radi se o dogmama koje nemaju eksplicitnu svetopisamsku potvrdu.

ispravnom shvaćanju načela *sola scriptura*, a drugi i treći predstavljaju dva pravca za koja nam se čini kako ovo načelo izoliraju i udaljuju od njegova temeljnoga značenja i svrhe.

1.1. *Solus Christus ili sola scriptura i biblijski kanon*

Da bismo mogli govoriti o *sola scriptura* potrebno je najprije definirati što je to *scriptura*. Drugim riječima, potrebno je odrediti granice kanona biblijskih knjiga jer se na temelju 2 Tim 3,18 načelo *sola scriptura* odnosi na Sveto pismo u cjelini (*tota scriptura*).

Za bolje razumijevanje pitanja utvrđivanja kanona biblijskih knjiga potrebno nam se vratiti na stav ljudi Lutherova vremena prema pisanoj riječi uopće. Luther je živio u doba kada je netom zaživio tisak kao sredstvo koje je omogućilo brzo umnažanje pisanog teksta. Opća pismenost ipak nije tako brzo dostigla visoku razinu. Većina ljudi bila je nepismena pa se pisana riječ još uvijek doživljavala kao nešto istodobno utvrđeno i mistično. Čak i danas postoji izraz „gdje to piše?“, a koji se upotrebljava kad se želi dovesti u pitanje ispravnost neke tvrdnje. U starini se podrazumijevalo da je ono što je zapisano važno, ali se s većim tehničkim mogućnostima koje su knjige učinile dostupnijima sve većem broju ljudi povećavao i osjećaj da nije baš sve što je zapisano *sveto* pismo. U Lutherovo vrijeme točne granice svetih knjiga nisu još bile zacrtane, a potreba da se to učini možda nikada do tada nije bila jača.

Za kanon Svetoga pisma Staroga zavjeta bilo je je lakše odrediti njegove granice jer su se reformatori mogli pozvati na odavno definirani kanon Hebrejske Biblije. Taj kriterij već je u otačko doba zastupao Sveti Jeronim svojim načelom *veritas hebraica*. No za Novi zavjet nije bilo takve sigurnosti. Oblikovanje novozavjetnoga kanona događalo se u Crkvi koja je živjela i prije nego što je Novi zavjet postojao kao Pismo, pa se u tom smislu ne može vjerodostojno pozivati na praksu rane Crkve.⁴ Povijest nastanak Svetoga pisma Novoga zavjeta u životu Crkve bila je poznata i

⁴ Ervin Budiselić opaža: „spisi/dokumenti (koji će jednoga dana biti spojeni zajedno u kanon Novoga zavjeta) nisu predstavljali *jedini konačni* autoritet za ranu Crkvu. Prema tome, Rimokatolička crkva s pravom ističe da *sola Scriptura* zapostavlja ulogu i važnost usmene predaje u ranoj Crkvi.“ Ervin BUDIŠELIĆ, *Utjecaj formiranja novozavjetnoga kanona na kredo sola Scriptura*, u: *Kairos*, 5 (2011.), br. 1, str. 48.

Martinu Lutheru pa nije čudno što je sebi dao slobodu da neke novozavjetne spise poput Jakovljeve i Judine poslanice, ako ih i nije u potpunosti isključio iz kanona, smatra drugorazrednima, jer prema njegovu mišljenju ne odgovaraju u dovoljnoj mjeri načelu „was Christum treibt” (što se bavi Kristom) prema kojemu je Krist princip jedinstva čitavoga Pisma. Za Martina Luthera Pismo je mnogostruko svjedočanstvo Božje objave ujedinjeno u Isusu Kristu. Svi se kršćani slažu u tome da je vjera u Isusa Krista koji je punina Božje objave neprolazan hermeneutički princip za kršćansko čitanje Svetoga pisma i Staroga i Novoga zavjeta. Zato je ispravno razumijevanje Lutherova načela *sola scriptura* neodvojivo od svoga kristološkoga pečata. Krista upoznajemo u Pismima, a *Solus Christus* spaja međusobno veoma različite biblijske knjige u jednu cjelinu.

1.2. *Nuda scriptura* – Pismo, autoritet i predaja

Za razliku od načela *Solus Christus* koje ujedinjuje različite dijelove Pisma i pomaže ispravnom shvaćanju načela *sola scriptura*, postoje i kriva shvaćanja koje pokazuju što *sola scriptura* nije. Jedno od njih naziva se *nuda scriptura* ili *golo pismo*. Radi se o nekritičkom shvaćanju Pisma kao *jedinoga* autoriteta i to istrgnutom iz povijesnoga i sadašnjega životnoga konteksta Crkve. *Nuda scriptura* jest stav prema Bibliji kao jedinom izvoru ne samo vjerskoga nauka i morala nego je ona jedini ispravni izvor svih informacija. Nema autora koji bi zastupao da načelo *sola scriptura* treba shvatiti kao *nuda scriptura*, ali takav stav ipak se prepoznaje u onim fundamentalističkim⁵ krugovima koji ne priznaju razvoj teološke misli i povijesnost biblijske objave. Ovdje napominjemo da dokument Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi* iz 1993. godine navodi pojam *sola scriptura* samo na jednom mjestu i to upravo pod naslovom *Fundamentalističko čitanje*: „Konačno, u svojoj navezanosti na načelo ‘samo Pismo’, fundamentalizma odjeljuje interpretaciju Biblije od tradicije vođene Duhom, koja se razvija na autentičan način u zajedništvu s Pismom u okrilju zajednice vjere.” (br. 1389).

Treba primijetiti da se u navedenom odlomku ne izlaže mišljenje o tome što je *sola scriptura*, nego se govori o proble-

⁵ Papinska biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.

mu *navezanosti* na to načelo. A taj problem sastoji se ne samo u fundamentalističkom shvaćanju biblijskoga teksta, nego i fundamentalističkoga shvaćanja načela *sola scriptura*. Kao što se u fundamentalističkom čitanju Biblije ne uzimaju u obzir povijesne okolnosti nastanka biblijskih tekstova, tako se ne uzimaju u obzir ni povijesne okolnosti i ograničenja načela *sola scriptura*.

Budući da fundamentalističko shvaćanje načela *sola scriptura* čitavu Božju objavu svodi na ono što je zapisano i zastupa apsolutnu nepogrešivost Biblije, to ima svoje posljedice i u praktičnom životu. Tipičan je primjer fundamentalistički kreacionizam u kojem dolazi do sukoba između biblijskih opisa stvaranja svijeta i znanstvenih spoznaja o nastanku svemira i života na zemlji.⁶ Tu su i problemi koji se tiču primjene raznih biblijskih propisa zapisanih u davnim i sasvim drukčijim životnim okolnostima i teološkim kontekstima nego što su to danas. Pitanja koja se primjerice tiču odnosa subote i nedjelje, obredne čistoće, prehrane, medicine⁷ itd. imaju svoj unutarjni razvoj koji se temelji na činjenici da i sami nastanak biblijskih knjiga obuhvaća veliko vremensko razdoblje u kojem su se mijenjale kako vanjske životne okolnosti tako i mentalitet ljudi.

Na teoretskoj razini nije teško uvidjeti nedostatke shvaćanja načela *sola scriptura* kao *nuda scriptura*. To je zapravo veoma površan način pristupanja biblijskom tekstu jer zatvara oči pred njegovom složenosti u sebi i pred vanjskim okolnostima koje su doprinijele njegovu oblikovanju. Unatoč tomu *nuda scriptura* kao usko shvaćanje načela *sola scriptura* ostavlja lažni dojam preciznosti i takvo je krivo razumijevanje načela *sola scriptura* na popularnoj razini zapravo dosta rašireno i povezuje se s reformacijskom privrženosti Pismu, a uopće nije u skladu s Lutherovim učenjem. Australaska povjesničarka i teologinja Jillian E. Cox opaža kako pojam *sola scriptura* shvaćen i primjenjivan u uskom smislu riječi uopće ne odgovara onomu što je pod tim pojmom razumijevao Martin Luther. Ona tvrdi da je Luther možda govorio o *sola scriptura*, ali to načelo u njegovu uskom značenju u svojim tumačenjima obično nije prakticirao.⁸ Luther se itekako

⁶ Usp. Ivan KEŠINA, *Stvaranje i evolucija*, u: *Bogoslovska smotra*, 76 (2006.), br. 2, str. 376–379.

⁷ Npr. odbijanje transfuzije krvi kod Jehovinih svjedoka što se temelji na zabrani konzumiranja krvi u Post 9,4 i Dj 15,20.

⁸ Usp. Jillian E. COX, *Martin Luther on the living word: Rethinking the principle of sola scriptura*, u: *Pacifica*, 29 (2016.), br. 1, str. 6.

služio zaključcima ljudskoga razuma i crpio iz vrela crkvene tradicije. Uz to spomenuta autorica zastupa kako je Martin Luther ističući važnost Svetoga pisma isticao važnost i Božje riječi koja je živa i koju treba razlikovati od njezine zapisane forme.⁹ O neodrživosti razumijevanja Lutherova načela *sola scriptura* kao *nuda scriptura* u tom smislu govori i to što je on davao veću vrijednost usmenom propovijedanju evanđelja negoli pisanju knjiga.

Poznato je nadalje da Luther nije svim dijelovima Svetoga pisma pridavao istu važnost. Prednost u odnosu na ostale dijelove Svetoga pisma davao je Evanđelju. Drugim riječima, oni tekstovi Svetoga pisma koji izričitije govore o Kristu, ili u kojima (gramatički) govori sam Krist, važniji su od ostalih tekstova. Zbog toga se pojedini biblijski odlomci ne mogu uzimati i autentično tumačiti ogoljeno od ostatka Svetoga pisma.

Dakle, sama činjenica da je načelo *sola scriptura* nastalo u kontekstu rasprave o isprepletenim odnosima Pisma, tradicije, crkvenog autoriteta, službi, sakramenata itd. dovoljno je da se shvati kako se *Scriptura* nipošto i nikako ne može vidjeti *nuda* tj. ogoljena od odnosa s ostalim elementima kršćanske vjere.

1.3. *Sola scriptura* – individualno tumačenje Pisma

Pojam *sola scriptura* još je jedno krivo poimanje i kriva upotreba načela *sola scriptura*. Po svojoj ogoljenosti od odnosa sličan je pojmu *nuda scriptura* jer se u biti radi o čitanju Svetoga pisma u kojem se čitatelj izolira od zajednice vjernika i od svih ostalih čitatelja. Pismo se uzima kao mjerilo osobnoga života bez uzimanja u obzir što Pismo znači ljudima bilo danas bilo ranije kroz povijest. Ni u ovom slučaju nema autora koji bi zastupali da je takav pristup Svetome pismu ispravan, ali on u stvarnosti postoji i povezuje se s Lutherovim stavom da je Sveto pismo u sebi jasno (*perspicuitas Sacrae scripturae*), što znači da nam za njegovo razumijevanje nije potrebno ničije posredništvo.

Treba reći da osobno čitanje Pisma i primjenjivanje postignutih uvida na vlastiti život nije hermeneutički besmisleno niti kao takvo loše. Štoviše, za plodno čitanje Svetoga pisma takav je stav neophodan. No ovdje se ne radi samo o *soliranju* u upotrebi Pisma u smislu onoga što ono kaže meni osobno za moju trenutnu životnu situaciju, nego i u smislu potpuno slobodne izrade

⁹ Usp. J. E. COX, *Martin Luther on the living word: Rethinking the principle of sola scriptura*, str. 7.

vlastitog vjerskoga nauka na temelju osobnog čitanja i razumijevanja Biblije.¹⁰ Takva praksa u upotrebi Pisma otvorila je put neograničenim podjelama u zajednicama reformacijske baštine što dovodi do apsurdnog stanja u kojem više nije moguće ni govoriti o zajednicama koje bi imale Sveto pismo kao čvrsti temelj jedinstva. Događa se to da različita tumačenja Biblije dovode do podjela koje *samo Pismo* po sebi ne može zaustaviti. Štoviše, ispađa da nečije osobno razumijevanje i tumačenje biblijskoga teksta postaje važnijim od same Biblije. Stoga možemo zaključiti kako krajnje individualan pristup tumačenju Svetoga pisma ima kao plod upravo ono čemu se Martin Luther protivio, a to je davanje prednosti ljudskoj predaji (moje vlastito tumačenje Pisma) u odnosu na Božju objavu (Pismo).

1.4. *Prima Scriptura* – prvenstvo napisanoga

Pojam *prima scriptura* ima dva značenja. Najprije se radi o tome da u tumačenju Svetoga pisma prednost ima njegov. doslovni i povijesni smisao.¹¹ Tek nakon što se razumije značenje određenoga biblijskoga teksta u njegovu prvom značenju, mogu se iz njega iščitavati i ostale poruke. Drugo značenje pojma *prima scriptura* odnosi se na prvenstvo Svetoga pisma među teološkim mjestima i izvorima Božanske objave. U tom značenju pojam *prima scriptura* vidno se razlikuje od načela *sola scriptura* i to u tome što *sola scriptura* predstavlja Pismo kao *jedini* izvor iz kojega izviru svi drugih rukavci teoloških resursa, dok *prima scriptura* daje prvenstvo Pismu, ali uzima u obzir da ono što je Pismu drugotno ne mora nužno iz njega izvirati. Drugim riječima, odnos Pisma i ostalih izvora teoloških resursa kako ga predstavlja pojam *prima scriptura* možemo usporediti s rijekom koja nastaje spajanjem manjih rječica iz različitih izvora, ali je među njima jedan ipak glavni. Taj glavni izvor jest Sveto Pismo, a rijeka je cjeloviti polog kršćanske vjere koji uključuje i Pismo i Predaju. Ta slika naizgled je drukčija od one koju upotrebljava dogmatska konstitucija Drugoga vatikanskoga sabora *Dei verbum* gdje se kaže da Sveta predaja i Sveto pismo proistječu iz istoga božanskog izvora i teže istom cilju (DV 9). Međutim, ako

¹⁰ Usp. Ervin BUDISELIĆ, *Utjecaj formiranja novozavjetnoga kanona na kredo sola scriptura*, str. 40, bilj 3.

¹¹ Usp., Paul R. HINLICKY, *Prima Scriptura: Saving Sola Scriptura from Itself*, u: *Dialog*, 55 (2016.), br. 3, str. 225–226.

i govorimo slikovito o različitim izvorima time ne nijećemo to da svi oni u konačnici potjeću od Boga.

U svakom slučaju, pojmom *Prima scriptura* ukazuje se na to kako shvaćanje načela *Sola scriptura* ne smije zanemariti povijesni kontekst početka reformacije. Nakana Lutherova načela *Sola scriptura* zasigurno nije bila izoliranje Svetoga pisma od ostalih elemenata crkvenoga života, nego njegovo smještanje na pravo mjesto.¹²

2. PLODOVI LUTERANSKO – RIMOKATOLIČKOGA DIJALOGA O PISMU I PREDAJI

Iz ovih nekoliko primjera možemo jasno vidjeti kako se načelo *sola scriptura* može shvatiti na različite načine. Vidimo također da u luteransko-katoličkom dijalogu postoji dosta prostora za približavanje i pomirenje različitih stajališta. Vremenska distanca od pet stoljeća pomaže nam shvatiti da ono što su držali Luther i njegove pristaše, s jedne strane, kao i katolički predstavnici, s druge strane, ne smijemo poistovjećivati s razvojem određenih tema u kasnijoj povijesti.

Imajući to na umu, u ovom dijelu izlaganja predstaviti ćemo plodove luteransko-katoličkoga dijaloga o Pismu i predaji polazeći od već spomenutog zajedničkoga izvješća *Luteransko –katoličke komisije za jedinstvo*¹³ znakovitoga naslova *Od sukoba do zajedništva*. U svom četvrtom poglavlju izvješće govori o temeljnim

¹² Čini se da je to temeljna ideja tzv. Wesleyeva četverokuta (*Wesleyan Quadrilateral*) u Metodističkoj crkvi koji kao doktrinarni izvor na prvo mjesto stavlja Sveto pismo, a potom slijedi Predaja, razum i iskustvo. Termin *Wesleyan Quadrilateral* nije formulirao John Wesley (1703.–1791), začetnik metodističkoga pokreta, nego američki metodistički teolog Albert Cook Outler (1908.–1989). O implikacijama koje načelo *sola scriptura* kao *prima scriptura* ima u tom kontekstu vidi: Woodrow W. WHIDDEN, *Sola Scriptura, Inerrantist Fundamentalism, and the Wesleyan Quadrilateral: Is „No Creed but the Bible” a Workable Solution?* u: *Andrews University Seminary Studies*, 35 (1997.), br. 2, str. 217–223.

¹³ Povjerenstvo je djelovalo u ime Luteranske svjetske federacije i Papinskoga vijeća za promicanje jedinstva kršćana. S luteranske strane u povjerenstvu je sudjelovalo 9 članova, 1 savjetnik i 1 tajnica Luteranske svjetske federacije. S rimokatoličke strane u komisiji je sudjelovalo 8 članova, 2 savjetnika i 1 tajnik Papinskoga vijeća za promicanje jedinstva kršćana. Sveukupno, to su 22 osobe, po jedanaest sa svake strane. Uz predgovor i uvod izvješće s sastoji od 6 poglavlja: 1. Prisjećanje na reformaciju u doba globalizma i ekumenizma; 2. Nove perspektive o Martinu Lutheru i o reformaciji; 3. Povijesna sinteza luteranske reforme i katoličke reakcije; 4. Temeljne teološke teme Martina Luthera u svjetlu luteransko-katoličkih dijaloga; 5. Pozvani na jednu zajedničku komemoraciju; 6. Pet imperativa ekumenizma.

teološkim temama Martina Luthera u svjetlu luteransko-katoličkoga dijaloga.¹⁴ To su teme: opravdanje, euharistija, ministerij, Pismo i predaja.

Struktura ovoga poglavlja sastoji se od tri dijela. U prvom se izlaže Lutherovo razumijevanje dotične teme, u drugom se predstavljaju točke u kojima Katolička Crkva osjeća zabrinutost ili bojazan u odnosu na dotičnu Lutherovu perspektivu. Naposljetku, predstavlja se ista tema u svjetlu postignutih plodova ekumenskoga luteransko-katoličkoga dijaloga.¹⁵ Ovdje ćemo se naravno osvrnuti na temu *Pismo i predaja* (br. 195-218).

2.1. Lutherovo razumijevanje Pisma, njegova tumačenja i ljudske predaje

Sam naslov reducira temu odnosa Pisma i Predaje na Lutherov stav prema onome što je u Predaji *ljudsko*. Taj Lutherov stav podsjeća na Isusov prigovor farizejima „Napustili ste zapovijed Božju, a držite se predaje ljudske” (Mk 7,8). Luther naime ne odbacuje u potpunosti Predaju nego onaj sadržaj predaje za koji nije uspio naći potvrdu u Svetom pismu. Izvješće ističe da je pitanje odnosa Pisma i predaje izbilo u vezi sa širenjem Lutherovih 95 teza o kojima je htio raspravljati prvenstveno s učenim ljudima. U Izvješću se govori o postojanju predaja protivnih Svetom pismu, ali ih se izričito ne navodi. No, tu je sigurno spadala praksa prodaje oprosta koja je na doktrinarnoj razini podrazumijevala postojanje čistilišta za koje Luther nije mogao naći sveto-pisamske potvrde.¹⁶ Postavilo se stoga pitanje na koji se autoritet u Crkvi treba pozvati u slučaju nekoga doktrinarnoga ili moralnoga konflikta.

¹⁴ Izvješće se bavi Lutherom, ne svim crkvama koje su proistekle ili se pozivaju na Lutherovu reformaciju kao svoj korijen.

¹⁵ O odnosu Pisma i predaje govori se i u drugim dijelovima dokumenta, (npr. pogl. 3. „Autoritet Pisma”), ali četvrta tema četvrtoga poglavlja najiscrpniji JE dio izvješća o tom predmetu (195–215).

¹⁶ Mišljenje reformatora o čistilištu u kontekstu odnosa Pisma i tradicije kao i u pastoralnoj praksi Crkve Stanko Jambrek izražava ovim riječima: „Čistilište je izmišljotina Rimske crkve na temelju koje pape i biskupi za sebe prikupljaju materijalna sredstva od lakovjernih ljudi.” Stanko JAMBREK, *Biblija u vrijeme reformacije*, u: *Kairos*, 4 (2010.), str. 116–117., bilj. 38. Zapažamo kako pojam „izmišljotina” u navedenom citatu može zvučati kao da se radi o namjerno izmišljotini u koju papa i biskupi sami ne vjeruju, ali im dobro služi za „prikupljanje materijalnih sredstava od lakovjernih ljudi.” Ipak, nismo sigurni da je autor baš to htio reći.

Predstavnici Rimske kurije zastupali su mišljenje kako je svaki onaj tko se ne drži učenja Rimske Crkve i pape heretik, te nadalje Pismo nije autentično bez autoriteta Crkve. U izvješću se kao predstavnici kurije poimence spominju talijanski dominikanac Silvestar Prierias i njemački svećenik Ivan Eck. To daje čitavoj stvari jednu osobniju notu jer su u ovoj fazi još uvijek radi o unutar-crkvenoj raspravi u kojoj različiti teolozi suočavaju svoja stajališta. U toj raspravi, za razliku od svojih sugovornika, Luther je zastupao tezu da je Sveto pismo jedini autoritet, jer taj autoritet ima u samom sebi, a ne od Crkve. Prema tome, Pismo je *primum principium* na kojem se trebaju temeljiti sve teološke izjave. Ne objašnjava se kako je Luther došao do toga zaključka, ali to možemo razumjeti u okviru njegova neupitnog vjerničkoga pristupa Svetom pismu. On je, naime, smatrao da Pismo ima izvanjsku jasnoću. tj. da ga se može jednostavno shvatiti umom, a djelovanje Duha Svetoga može uvjeriti ljudsko srce da prihvati shvaćenu riječ.

Već u svom uvodnom dijelu Izvješće ističe kako živimo u vremenu u kojem mnoge teme oko kojih su lomila koplja u doba reformacije danas nisu aktualna i to zbog toga što danas vjerska praksa i doktrina ne oblikuju život ljudi kao prije. Vjerski je život opao. Osobito u zapadnoj Europi malo ljudi, premda su nominalno kršćani, prakticira vjeru. Mnogi Europljani danas nisu spremni boriti se za neke teme za koje su bili spremni boriti se njihovi preci. Ipak, s druge strane, premda su danas u prvom planu neke druge teme, žar rasprave i zauzetost za obranu vlastitih stajališta možda ipak nije mnogo drukčiji od onoga prije pet stoljeća.

Što to znači za autoritet Pisma i kakvo mjesto zauzima Pismo u današnjem svijetu? Za doba u kojem je živio Luther potrebno je primijetiti dvije činjenice. S jedne strane, pisana riječ imala je puno veću vrijednost nego danas kada obilujemo tiskovinama. Pogotovo se to odnosilo na Sveto pismo čiji se autoritet nije dovodio u pitanje. No, s druge strane, Biblija se čitala vrlo malo. Postojali su zato prije svega materijalni razlozi kao što su skućpoća knjiga, posebno prije izuma tiska i nedostaci prijevoda na narodne jezike. No tomu je doprinomio i sustav crkvenoga života u kojem je čitanje i tumačenje Pisma na neki način bilo pridržano kleričkim i redovničkim krugovima.

Danas je situacija takva da je Biblija lako dostupna svakomu tko je želi čitati, ali s druge strane ne vlada ono religiozno ozračje u kojem se ona samorazumljivo prihvaća kao Riječ Bož-

ja. Dok u Lutherovo vrijeme, bez obzira na različitosti u tumačenjima i njihovoj primjeni, nije bilo potrebe isticati da Biblija ima božanskog autora, danas je u biblijskim raspravama potrebno na početku dogovoriti se vode li se one na religioznoj ili sekularnoj razini. Luther i njegovi suvremenici podrazumijevali su u odnosu na Bibliju ono što se danas naziva 'predrazumijevanjem utemeljenim na sigurnostima vjere'.¹⁷ Za njih je Biblija bila Riječ Božja i teme njihovih rasprava ticale su položaja Biblije u odnosu na druge aspekte crkvenoga života. U naše vrijeme većini ljudi potrebno je prije toga učiniti korak prihvaćanja Biblije kao knjige koja sadrži Božju objavu.

2.2. Katoličke bojazni u vezi s Lutherovom stavom prema Pismu, Predaji i Autoritetu

Uvažavajući Lutherov izrazito vjernički stav prema Svetom pismu, katolička strana uočava da se crkveni život ipak ne može reducirati samo na Pismo. Pismo i apostolska tradicija dva su sredstva prenošenja evanđelja. U tom smislu katolički teolog Melchior Cano razvio je strukturu od deset teoloških mjesta (*loci theologici*) među kojima Sveto pismo ima prvo, ali ne i jedino mjesto. Prema njegovoj rasporedbi na prvom je mjestu autoritet Pisma, zatim apostolska predaja, a na trećem Katolička Crkva kao čuvarica i jednog i drugog. S vremenom se pak sve više isticao autoritet Crkvenoga učiteljstva i izolirao od ostalih teoloških mjesta te su se apostolska i crkvena tradicija praktički poistovjetile. Ipak, uza sva lutanja razvoj u odnosu crkvenoga učiteljstva i Pisma u Katoličkoj Crkvi išao je putem koje je doveo do toga da je Drugi Vatikanski sabor u dogmatskoj konstituciji *Dei verbum* o Božanskoj objavi u br. 10 izjavio da „učiteljska služba nije iznad Riječi Božje, nego joj služi.”

Druga ozbiljna i opravdana zabrinutost Katoličke Crkve odnosi se na opasnost nastanka doktrinarnih zaključaka koji proistječu iz privatnog čitanja Pisma bez vodstva učiteljskog autoriteta Crkve. Ta bojazan pokazala se opravdanom u nezauzastavljivim podjelama na različite vjerske denominacije i sekte koji

¹⁷ Predrazumijevanje vjere u stavu prema Bibliji lijepo je definirano u dokumentu Papinske biblijske komisije *Tumačenje Biblije u Crkvi* u kojem među ostalim stoji: „Biblija je tekst koji je Bog nadahnuo, povjeren Crkvi da potiče vjeru i usmjera-va kršćanski život”. Vidi: Papinska Biblijska komisija, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., str. 127. U *Enchiridion Biblicum*, Edizione Dehoniane Bologna, 1994., citirani tekst nalazi se pod brojem 1489.

su izišle ne samo iz okvira nauka Katoličke Crkve nego i nauka reformacijske baštine koja se poziva na Luthera. Rezultat toga jest i činjenica da ovo izvješće donosi plodove isključivo luteransko-katoličkoga dijaloga, a ne plodove ekumenskoga dijaloga u širem smislu riječi.

2.3. *Katoličko-luteranski dijalog o Pismu i predaji*

Dok se u drugim slučajevima u četvrtom poglavlju (opravdanje, euharistija, ministerij) govori o luteransko-katoličkom dijalogu, kad je riječ o dijalogu o Pismu i predaji poredak je obrnut. Govori se katoličko-luteranskom dijalogu o Pismu i predaji. Ne znam je li to slučajno ili namjerno, ali prvi dokument koji izvješće spominje pod ovim naslovom jest dogmatska konstitucija *Dei verbum* Drugoga vatikanskoga sabora u kojoj se prepoznaju temeljni stavovi koji su omogućili ekumenski dijalog na biblijskom području i urodili dobrim plodovima.

Dokument *Od sukoba do zajedništva* ističe dva važna ploda katoličko-luteranskoga dijaloga od kojih se jedan odnosi na Katoličku Crkvu, a drugi na luteransku teologiju.

Povijesna istraživanja i povijesni razvoj doveli su nas do zaključka kako se danas uloga i značenje Pisma i tradicije u Katoličkoj Crkvi razumijevaju drukčije nego su to razumijevali Lutherovi protivnici u njegovo vrijeme. Crkveno učiteljstvo nema monopol nad tumačenjem Pisma. Jedan od dokaza tomu jest naglašavanje uloge egzegeze u sazrijevanju učenja učiteljstva (*Dei Verbum* 12 i *Apostolicity of the Church* 407). Što se tiče luteranske teologije navodimo riječi iz izvješća *Od sukoba do zajedništva*: „Plod ekumenskog dijaloga za luteransku teologiju jest njezina otvorenost prema katoličkom uvjerenju da učinkovitost Pisma ne djeluje samo na pojedince, nego i na Crkvu kao cjelinu.” (br. 208). Na kraju, pozivajući se na dokument *Apostolicitet Crkve*¹⁸ iz svega navedenoga izvodi se zaključak da, što se tiče Svetoga pisma unatoč različitim naglascima nema razloga za zadržavanje sadašnje podijeljenosti između luterana i katolika: „Na ovom području već postoji jedinstvo u pomirenoj različitosti” (*Apostolicity of the Church* br. 448).

¹⁸ Dokument *Apostolicity of the Church* često se navodi u Izvješću. Radi se o zajedničkom studijskom dokumentu Luteransko-katoličkoga povjerenstva koji se izrađivao od 1995. do 1996. godine. Tekst na engleskom jeziku može se naći na stranici http://www.prounione.urbe.it/dia-int/l-rc/doc/e_l-rc_ap-02.html (pristupljeno 26.01. 2018.)

ZAKLJUČAK

Pogled na načelo *sola scriptura* s različitih strana dovodi do zaključka kako se radi o višestruko kompleksnoj temi. U općoj svijesti ljudi načelo *sola scriptura* funkcionira kao element koji razlikuje luteranski od katoličkoga stava prema Svetom pismu. Ipak, tako jednostavan pojam ima itekako složenu povijest kako u odnosima između Katoličke Crkve i luteranskih crkva, tako i u međusobnim odnosima mnogih različitih zajednica proizišlih iz luteranske baštine. Ipak u toj složenosti postoji jedna konstanta koja postaje sve jasnija u kršćanskom ekumenskom dijalogu. To je jedinstvenost Svetoga pisma kao Božje Objave u odnosu na sve druge njezine izvore. Shvaćanje odnosa Pisma, predaje i crkvenog autoriteta u Katoličkoj Crkvi i luteranskim crkvama ima svoj povijesni tijek u kojem su postojali mnogi dramatični trenuci. I danas u ovim i drugim temama postoje različitosti. Ipak, što se tiče odnosa prema Svetom pismu, možemo reći da su u naše vrijeme i Katolička Crkva i luteranske crkve spremne ići putem ispravljanja bez međusobnog osuđivanja.

A FEW THOUGHTS OF THE SOLA SCRIPTURA ON THE OCCASION OF THE 500TH ANNIVERSARY OF THE BEGINNING OF THE REFORMATION

Summary

The presentation consists of the two parts. The first part lists four terms that are related to the interpretation of the famous reformation principle of the *sola scriptura*. The variety of these terms demonstrates how a seemingly simple principle opens up many questions regarding its understanding and application. In the second part, on the occasion of the 500th anniversary of the Reformation, the document „From Conflict to Communion” is the fruit of the Lutheran-Roman Catholic dialogue concerning the Scriptures and the Traditions. Both sides recognize that the principle of *sola scriptura* alone can not be isolated from other segments of Christian faith and life.

Keywords: Sola scriptura; Catholic Church; Reformation; Martin Luther; Holy Scripture; Tradition.